

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СТРІЛЬЧУК Антоніна Вікторівна

УДК 811.111'367:81'22+82-1(73)

**СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ
ПОЕЗІЇ: КОГНІТИВНО-СЕМІОТИЧНИЙ ТА СИНЕРГЕТИЧНИЙ
АСПЕКТИ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі лексикології та стилістики англійської мови Київського національного лінгвістичного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Белехова Лариса Іванівна,
Херсонський державний університет,
кафедра романо-германських мов, професор

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Буніятова Ізабелла Рафаїлівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
кафедра граматики та історії англійської мови,
завідувач кафедри

кандидат філологічних наук, доцент
Некряч Тетяна Євгенівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, кафедра теорії та практики
перекладу з англійської мови, доцент

Захист відбудеться "19" березня 2009 р. о 12.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.054.02 Київського національного лінгвістичного університету (03680, МСП, Київ-150, вул. Червоноармійська, 73).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного лінгвістичного університету (вул. Червоноармійська, 73).

Автореферат розісланий "17" лютого 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

О. М. Кагановська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована дисертація присвячена виявленню та систематизації особливостей синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії в аспекті їх мікросинтаксису як будови окремих синтаксичних конструкцій і макросинтаксису як синтаксичних властивостей цілісних поетичних творів. Такий підхід зумовлений специфікою синтаксису поетичного мовлення, яка повністю розкривається у сфері тексту, а не на рівні речення (І. І. Ковтунова).

У сучасних поетичних студіях вивчення *мікросинтаксису* передбачає дослідження синтаксичних конструкцій, властивих творам різних літературно-стильових напрямів та культурно-історичних періодів. Науковий інтерес викликають насамперед різноманітні синтаксичні порушення, спричинені еволюцією поетичного мислення (І. П. Ільїн, В. П. Руднєв). Новітньою галуззю філологічної науки, яка уможливує не лише констатацію синтаксичних відхилень, але й пояснення їх глибинних механізмів, є когнітивна семіотика (L. Brandt, P. A. Brandt, P. F. Bundgaard, L. Fogsgaard). Спираючись на теоретико-методологічний апарат когнітивної семантики (G. Lakoff, M. Johnson), генеративної (N. Chomsky, R. Jackendoff, I. P. Буніятова) і когнітивної граматики (R. W. Langacker, J. R. Taylor, С. А. Жаботинська), когнітивної поетики (M. Freeman, P. Stockwell, R. Tsur, О. П. Воробйова, Л. І. Белехова) та семіотики (Ч. В. Морріс, Ч. С. Пірс, Р. Й. Якобсон), представники цього напрямку намагаються висвітлити когнітивні засади семіозису як позначування об'єктів, подій та явищ навколишнього світу словесними знаками.

Увага дослідників *макросинтаксису* поетичних творів сфокусована на семантико-синтаксичних відношеннях у текстових єдностях, зокрема в складному синтаксичному цілому (М. С. Поспелов), надфразній єдності (Л. А. Булаховський), надфразній віршованій єдності (І. В. Мануйлова), строфі (Г. Я. Солганік), зв'язному тексті (Н. Д. Арутюнова, Е. Бенвеніст, Т. А. ван Дейк). Становлення синергетики, науки про процеси взаємодії та самоорганізації одиниць у системах різної природи (О. М. Князева, І. Пригожин, Г. Хакен), зумовило появу лінгвосинергетичного напрямку в дослідженнях синтаксису віршованих творів (К. І. Белоусов, О. Ю. Корбут, Г. Г. Москальчук). У цьому ракурсі поетичний текст осмислюється як синтаксичний простір – система, одиниці якої узгоджено взаємодіють і самоорганізуються в межах цілісності (І. Ю. Моїсеєва).

Актуальність дисертаційної роботи визначається когнітивно-семіотичним і синергетичним підходами до аналізу синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії, що дозволяє розкрити особливості мікро- та макросинтаксису поетичних творів. Дослідження синтаксичної будови американських віршованих текстів у когнітивно-семіотичному аспекті є актуальним, оскільки уможливує з'ясування принципів і механізмів формування елементів поетичного синтаксису як засобів естетичної об'єктивації пізнавальної діяльності людини одиницями

мови й мовлення. Звернення до синергетичного аспекту є важливим у плані подальшого вивчення синтаксису поетичного тексту за допомогою поєднання поняттєво-термінологічного апарату системно-синергетичної парадигми та більш традиційних лінгвістичних напрямів, лінгвістики тексту та стилістики тексту зокрема.

Робоча гіпотеза нашого дослідження полягає в тому, що специфічна синтаксична організація сучасних американських поетичних текстів зумовлена флуктуаціями мікросинтаксису, тобто змінами у формуванні синтаксичних конструкцій, спричиненими трансформаціями в їх семантичній структурі. Узгоджена, синергетична взаємодія цих конструкцій та домінування певних семантико-синтаксичних відношень між ними впливає на макросинтаксис поетичних творів, визначаючи спосіб їх організації. Особливості синтаксичної будови віршованих текстів на мікро- та макрорівнях відтворюють глибинні зрушення в сучасному американському художньому світобаченні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах колективної теми кафедри лексикології та стилістики англійської мови Київського національного лінгвістичного університету "Когнітивні дослідження тексту і дискурсу: поетика, стилістика, риторика" (тему затверджено на засіданні кафедри лексикології та стилістики англійської мови КНЛУ, протокол № 2 від 23 вересня 2004 року). Проблематика дисертації вписується до кола питань, досліджуваних згідно з держбюджетною науковою темою Міністерства освіти і науки України № 0103U003178 "Когнітивні й комунікативні аспекти дослідження мовних одиниць: мова, текст, дискурс" (тему затверджено вченою радою КНЛУ, протокол № 6 від 31 січня 2005 року).

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей синтаксичної організації сучасних американських поетичних текстів з погляду когнітивної семіотики і лінгвосинергетики.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- на основі аналізу теоретичних підходів до вивчення синтаксису поетичного тексту визначити одиниці мікро- і макросинтаксису віршованих творів;
- побудувати модель синтаксичного простору поетичного тексту та виявити його синергетичні властивості;
- з'ясувати когнітивно-семіотичні принципи і механізми формування синтаксичних конструкцій у сучасних американських поетичних текстах;
- установити синтаксичні конструкції сучасного американського поетичного мовлення та схарактеризувати їх види;
- висвітлити мовні й позамовні чинники, які впливають на способи поєднання конструкцій у досліджуваних поетичних творах;
- визначити способи синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії.

Об'єктом дослідження є синтаксична організація американських поетичних текстів ХХ – початку ХХІ століття.

Предметом дослідження виступають когнітивно-семіотичні і синергетичні особливості синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії.

Матеріалом аналізу слугують 4000 текстів американської поезії модерну й постмодерну ХХ – початку ХХІ століття загальним обсягом 4216 сторінок. Кількість проаналізованих синтаксичних конструкцій становить 2200 одиниць.

У роботі пропонується **комплексна методика**, до якої входять метод концептуального, контекстуально-інтерпретативного аналізу, елементи семіотичного та кількісного аналізу. Для опису семантичної структури синтаксичних конструкцій та їх когнітивних властивостей у роботі застосовано *концептуальний аналіз у сукупності прийомів когнітивного моделювання*. За допомогою *методики образно-схематичного моделювання* виявляється смисл конструкцій поетичних текстів. *Методика пропозиційного моделювання* застосовується з метою дослідження змісту синтаксичних одиниць. Звернення до *контекстуально-інтерпретативного аналізу* пояснюється необхідністю тлумачення семантики синтаксичних конструкцій як нової, емерджентної, тобто такої, що виникає в контексті певного поетичного твору. Елементи *семіотичного аналізу*, представлені *методикою побудови семіотичних просторів*, використовуються для з'ясування глибинних поетичних смислів синтаксичних конструкцій. *Кількісний аналіз* дозволив установити типовість виявлених способів синтаксичної організації для текстів сучасної американської поезії.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній *уперше* описана когнітивно-семіотична природа одиниць мікросинтаксису – синтаксичних конструкцій, визначено принципи й механізми їх формування; розглянуто будову одиниці макросинтаксису – синтаксичного простору, створено його модель та описано синергетичні властивості. *Уперше* на основі методики пропозиційного моделювання розкрито роль операцій конструктивно-творчого мапування в об'єктивації фрагментів американської образної картини світу. *Новизною* відзначається і методика образно-схематичного моделювання, за допомогою якої встановлено просторові образ-схеми, трансформації яких зумовлюють зміни у формальній структурі синтаксичних конструкцій. *Новою* у вітчизняній лінгвістиці є методика побудови мережі семіотичних просторів для виявлення додаткових поетичних смислів. *Уперше* з позицій когнітивної семіотики та лінгвосинергетики з'ясовано основні способи синтаксичної організації сучасних американських поетичних текстів – лінійний, рамковий і просторовий.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що виявлення різних видів синтаксичних конструкцій та способів синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії є внеском у сучасну синтаксичну теорію. З'ясування когнітивно-семіотичних особливостей синтаксичної будови американських

поетичних творів становить теоретичний інтерес для когнітивної семіотики, когнітивної лінгвістики та когнітивної поетики. Розгляд когнітивно-семіотичних принципів і механізмів формування синтаксичних конструкцій розвиває поняттєво-термінологічний апарат когнітивної граматики, теорії іконічності та методики побудови семіотичних просторів, а визначення синергетичної специфіки синтаксичної організації поетичних текстів сприяє подальшій розбудові теоретико-методологічної бази лінгвістичної синергетики.

Практичне значення наукового дослідження зумовлене можливістю використання результатів роботи в курсах стилістики сучасної англійської мови (розділи "Стилістичний синтаксис", "Стилістика тексту", "Поетичні тропи й фігури мовлення"), теоретичної граматики (розділи "Словосполучення", "Речення", "Текст"), спецкурсах з теорії поетичного мовлення, когнітивної поетики і семіотики художнього тексту, лінгвістичної синергетики, в курсі теорії зарубіжної літератури, а також на практичних заняттях з англійської мови та в написанні курсових, дипломних та магістерських робіт.

Апробація основних положень і результатів дисертаційного дослідження здійснювалася на трьох *міжнародних* наукових конференціях: "Мова і культура" (Київ, 2007), "Ars Grammatica. Граматичні дослідження" (Мінськ, 2007), "Язык и дискурс в статике и динамике" (Мінськ, 2008); на трьох *Всеукраїнських* науково-практичних конференціях: "Мови у відкритому суспільстві" (Чернігів, 2006), "Лінгво-методичні аспекти вивчення іноземної мови у навчальних закладах" (Вінниця, 2007), "Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти" (Вінниця, 2008); на чотирьох *міжвузівських* науково-практичних конференціях: "Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики у контексті євроінтеграції" (Київ, 2006), "Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі" (Вінниця, 2006), "Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві" (Київ, 2007), "Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур" (Донецьк, 2008).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в чотирьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях ВАК України (2,17 др. арк.), та тезах восьми наукових конференцій (1,22 др. арк.). Загальний обсяг публікацій становить 3,39 др. арк.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, додатків, списків використаної наукової літератури, довідкових праць та джерел ілюстративного матеріалу.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми наукової роботи, сформульовано робочу гіпотезу, визначено мету й завдання, окреслено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну дисертації, визначено її теоретичне та практичне значення, викладено основні положення, що виносяться на захист.

У **першому** розділі вивчена проблематика поетичного синтаксису з позицій різних наукових підходів; описано будову синтаксичних конструкцій поетичних текстів; створено модель синтаксичного простору вірша та виявлено його синергетичні властивості; розроблено комплексну методику аналізу синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії.

У **другому** розділі розкрито когнітивно-семіотичні принципи і механізми формування синтаксичних конструкцій у текстах сучасної американської поезії; визначено й схарактеризовано три види конструкцій, притаманних сучасним американським поетичним творам.

У **третьому** розділі встановлено мовні і позамовні чинники впливу на поєднання синтаксичних конструкцій у поетичних текстах та виявлено три способи синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії.

У **загальних висновках** викладені результати дослідження, окреслено перспективи подальших розвідок.

Додатки містять рисунок і 2 таблиці, що ілюструють результати роботи, та фрагменти ілюстративного матеріалу з перекладом, зробленим дисертанткою.

Роботу завершує список використаної наукової літератури і джерел ілюстративного матеріалу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1. "Теоретичні засади дослідження синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії". Теоретико-методологічний апарат дослідження ґрунтується на вихідному положенні синергетики, згідно з яким адекватний опис систем охоплює аналіз їх мікро- та макрорівнів (Г. Хакен). З метою визначення одиниць мікро- та макросинтаксису поетичного тексту здійснено критичний огляд підходів до вивчення синтаксису в світлі різних поетик. Залежно від настанови тієї або іншої наукової школи, за синтаксичну одиницю поетичного тексту бралася фігура мовлення в античній поезиці (Анаксимен, Квінтіліан, Комініан, Феофраст), художній прийом у формальній поезиці (О. М. Брік, Б. М. Ейхенбаум, В. Б. Шкловський, Л. П. Якубинський), словосполучення, речення та тексти в структурній поезиці (Р. Барт, Ю. М. Лотман, Я. Мукаржовський, Цв. Тодоров, Р. Й. Якобсон). Урахування досвіду когнітивних поетики (R. Tsur) і семіотики (L. Brandt, P. A. Brandt) дозволяє визначити одиницею мікросинтаксису поетичного тексту синтаксичну конструкцію. **Синтаксична конструкція** – це двостороннє когнітивно-семіотичне утворення, яке інкорпорує позначувальне (синтаксична форма) і позначуване (значення) (R. W. Langacker, J. R. Taylor, M. B. Нікітін). Конструкціями вважаємо прості і складні речення та речення зі вставленими компонентами, дієприкметниковими зворотами тощо, а слова і словосполучення, що входять до їх складу, розглядаємо як елементи конструкцій.

Підґрунтя нашого дослідження становить експерієнціалістське (досвідне) розуміння семантики синтаксичних конструкцій, згідно з яким значення мовних одиниць виникають на доконцептуальній основі й оформлюються в процесі розумової діяльності людини в співвідносі з ними концептуальні структури (G. Lakoff, М. М. Болдирєв). *Передконцептуальна структура* – це смисл синтаксичної конструкції, що вилучається шляхом аналізу концептуальних ознак образ-схем (ОБ'ЄКТ, ЛІНІЙНА ШКАЛА, ЧАСТИНА – ЦІЛЕ, ЗВ'ЯЗОК, ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ тощо), пов'язаних із фізичним, просторовим досвідом людини, зокрема з усвідомленням будови власного тіла та його взаємодії з навколишнім середовищем (М. Johnson, С. І. Потапенко). Поряд з просторовими образ-схемами передконцептуальну основу конструкцій поетичного тексту становлять архетипні образ-схеми (напр., ВОДА, МОРЕ, КОЛО, ЖИТТЯ), які акумулюють спільний культурно-історичний досвід людства, що міститься в колективному позасвідомому. У поетичному творі архетипи визначають додатковий, імпліцитний організаційний принцип формування синтаксичних конструкцій (R. Tsur) завдяки їх здатності втілюватися в словесну форму синтаксичних одиниць через споріднені концептуальні ознаки просторових образ-схем.

Під *концептуальною структурою* синтаксичної конструкції у поетичному тексті розуміється пропозиція – мисленнева картина ситуації, що відтворює зв'язки між фрагментами навколишнього світу, пропущеними крізь призму індивідуально-авторського розуміння (М. М. Болдирєв, Л. О. Фурс). Пропозиція, змістовими компонентами якої є базовий предикат та аргументи (суб'єкт, об'єкт, інструмент тощо), вважається простою і може відтворювати *відношення між суб'єктом і його дією, відношення між суб'єктом і його емоційним станом* тощо. Складна пропозиція відображає співвідношення двох або більше подій навколишнього світу через різні типи відношень, напр., *єднальні, умовні, причинові* тощо. Комбінації змістових компонентів та відношень віддзеркалюють особливості авторського світосприйняття.

На противагу *позначуваному*, що є семантичною структурою конструкції, *позначувальне* – це її формальна сторона, утворена поєднанням синтаксичних елементів згідно з правилами граматики певної мови. Когнітивно-семіотичною операцією, яка уможлиблює семіотичну репрезентацію змістових компонентів пропозиції елементами синтаксичного ланцюжка, є *конструктивно-творче мапування* (термін Л. І. Белєхової). Творчий характер цієї операції пов'язаний із вираженням синтаксичними засобами поетичних текстів образних смислових нашарувань. Так, наприклад, узагальнений зміст синтаксичної конструкції “*My soul stands at the window of my room, / And I ten thousand miles away*” (Shapiro) становлять *протиставні відношення*, що відтворюють невідповідність між двома ситуаціями об'єктивної дійсності. Такі відношення втілені шляхом конструктивно-творчого мапування в частини складносурядного речення, поєднані протиставним

сполучником “and”. Наведена синтаксична конструкція підсилює протиставлення дій суб’єктів, виражених персоніфікованим іменником “My soul” і займенником “I”.

Одиницею макросинтаксису вірша визначаємо *синтаксичний простір* – сукупність взаємопов’язаних і взаємозумовлених синтаксичних конструкцій, які разом утворюють синергетично-семіотичну систему (К. І. Белоусов, І. Ю. Моїсеєва, Г. Г. Москальчук). Узгоджена взаємодія конструкцій поетичного тексту спричинена властивостями, закладеними в синтаксичному просторі як такому – складністю, цілісністю, нелінійністю і дисипативністю.

Складність синтаксичного простору вірша пов’язана з наявністю в ньому синтаксичних конструкцій, поєднаних між собою синтагматичними, парадигматичними та ієрархічними відношеннями (В. О. Лукін). *Цілісність* – це нова, емерджентна властивість синтаксичного простору поетичного тексту, зумовлена когезією – формальною зв’язністю – та когерентністю – змістовою і тематичною єдністю синтаксичних одиниць вірша (В. А. Кухаренко). Наявність поряд із лінійною, синтагматичною віссю яскраво вираженої графічної осі для кращого зорового сприйняття синтаксичних конструкцій спричиняє *нелінійність* синтаксичного простору (О. О. Семенець), що характерно для американського імажизму. *Дисипативність* (лат. dissipatio – розсіювання) виявляється в нестійкості синтаксичного простору вірша, тобто здатності до *флуктуацій* (англ. fluctuation – коливання, нестійкість, зміна) (І. О. Герман), часткових змін синтаксичних параметрів на зразок структурної повноти або узгодженості членів речення в числі, особі та часі.

Аналіз систем у синергетиці передбачає їх вивчення з погляду взаємовідношень із зовнішнім середовищем. Зовнішньосистемною властивістю синтаксичного простору поетичного тексту є його *відкритість* – взаємодія із читачем та соціально-культурною дійсністю, до якої той належить (І. В. Арнольд, В. А. Кухаренко). Відмінності тезаурисів читачів різних культурних середовищ викликають множинність інтерпретацій, що може привести до *фрактальності* смислу (О. М. Князева) синтаксичних конструкцій, тобто появи їх самоподібних прочитань через активацію спільних для людства образ-схем. Унаслідок трансформацій образ-схем, які становлять передконцептуальну основу конструкцій, виникають *біфуркації* (лат. biturkus – роздвоєний) (S. Guttenplan), тобто смислова неоднозначність, спричинена різноманітними синтаксичними порушеннями.

Розділ 2. "Мікросинтаксис текстів сучасної американської поезії". Дослідження мікросинтаксису американських поетичних творів здійснюється шляхом визначення принципів та механізмів, задіяних у формуванні синтаксичних одиниць, та виявлення синтаксичних конструкцій, властивих сучасному американському поетичному мовленню.

Передумовою формування конструкцій у сучасних американських поетичних текстах є синтаксична іконічність, зокрема принципи послідовності,

відстані та кількості (O. Fischer, M. Nänny, R. Dirven, M. Verspoor), які зумовлюють мотивований зв'язок між формою синтаксичної конструкції та її змістом. Принципи синтаксичної іконічності укорінені у свідомості людини у вигляді таких конвенційних концептуальних граматичних метафор (термін Х. К. Масако): ПОСЛІДОВНІСТЬ ФОРМИ – ЦЕ ЛОГІЧНА ПОСЛІДОВНІСТЬ ДУМКИ, ЩІЛЬНІСТЬ – ЦЕ ЗВ'ЯЗОК, БІЛЬШЕ ФОРМИ – ЦЕ БІЛЬШЕ ЗНАЧЕННЯ. У текстах сучасної американської поезії ці принципи визначають когнітивні обмеження, які скеровують знакове втілення конструйованих подій дійсного або уявного світу у форму синтаксичних одиниць.

Семіотична проекція позначуваного на позначувальне синтаксичних конструкцій реалізується в американських віршованих творах за допомогою операцій конструктивно-творчого мапування – розширення, компресії і пермутації (Ж. Дюбуа, Ф. Еделін), які набувають особливої значущості як прийоми створення новизни й оригінальності, що зумовлюють "відчутність форми" синтаксичних одиниць (В. Б. Шкловський).

Унаслідок **розширення** у формі конструкцій американських поетичних текстів семіотично втілюються відношення між двома або більше ситуаціями об'єктивної дійсності. Залежно від особливостей конструювання автором цих відношень синтаксичні конструкції можуть відтворювати рівнозначні, концептуально незалежні відношення між пропозиціями. Сюди належать конструкції з *єднальними (одночасні, послідовні), протиставними відношеннями* або *відношеннями взаємовиключення*, когнітивним обмеженням на формування яких є конвенційна концептуальна граматична метафора СИНТАКСИЧНА РІВНОПРАВНІСТЬ – ЦЕ КОНЦЕПТУАЛЬНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ. Ці конструкції формують картину світу, в якій явища й події сприймаються як еквівалентні, рівнозначні, що узгоджується з постмодерністським світобаченням. Наприклад, в уривку поетичного тексту "*Like a dull scholar, I behold, in love, / An ancient aspect touching a new mind. / It comes, it blooms, it bears its fruit and dies*" (Stevens) частини складного безсполучникового речення семіотично репрезентують *послідовні відношення* між трьома рівноправними пропозиціями. Така конструкція дозволяє представити кохання людини у вигляді послідовності етапів, кожному з яких відведений свій час. Водночас унаслідок розширення можуть формуватися конструкції з *пояснювальними, умовними, причиново-наслідковими, часовими або допустовими відношеннями*, пов'язаними з концептуальною граматичною метафорою СИНТАКСИЧНА НЕРІВНОПРАВНІСТЬ – ЦЕ КОНЦЕПТУАЛЬНА ЗАЛЕЖНІСТЬ. У американській поезії ці конструкції слугують створенню образу світу з притаманною йому ієрархічністю, субординативною зв'язністю явищ і подій.

Унаслідок **компресії** відбувається стискання глибинних змістових компонентів шляхом опущення елементів конструкцій або приховування маркерів синтаксичного зв'язку між ними. Концептуальним підґрунтям такої операції є

граматична метафора МЕНШЕ ФОРМИ – ЦЕ МЕНШЕ ЗНАЧЕННЯ. Сміслова невизначеність, породжена порушенням відношень між предикатом та аргументами пропозиції, покликана виразити засобами синтаксису неспроможність осягнення зв'язків і відношень між об'єктами навколишнього світу. Так, прикладом синтаксичної одиниці, утвореної компресією, є конструкція апокойну: *“It was soldiers went marching over the rocks /And still the birds came, came in watery flocks...”* (Stevens). У наведеному уривку відсутність сполучника між головним реченням *“It was soldiers”* і підрядним *“went marching”* спричиняє утворення синтаксичного бленду, в якому іменна частина складеного іменного присудка є підметом наступного речення. Компресія спрямована на приховування пояснювальних відношень між пропозиціями *“It was soldiers”* і *“(They) went marching”* за допомогою імпліцитно заданого суб'єкта другої пропозиції, що не репрезентується в позначувальній конструкції. Відсутність сполучних слів спонукає читача розкласти "сплав" семантико-синтаксичних відношень і деавтоматизує сприйняття конструкції.

Пермутація (англ. permutation – переставляння, зміна) – це когнітивно-семіотична операція, унаслідок якої змістові компоненти позначуваного актуалізуються в позначувальній синтаксичній конструкції в послідовності, незвичній для синтаксичних правил певної мови. Це зумовлено принципом іконічної відстані, пов'язаним з концептуальною метафорою віддаленість – це порушення зв'язку. У текстах сучасної американської поезії конструкції, утворені внаслідок пермутації, відтворюють ірраціональне, алогічне сприйняття світу поетом. Так, у тексті “Epilogue” американської поетеси Е. Лоувелл: *“But sometimes everything I write / with the threadbare art of my eye / seems a snapshot, / lurid, rapid, garish, grouped, / heightened from life, / yet paralyzed by fact”* (Lowell) якості об'єкта пропозиції, вираженого іменником *“snapshot”*, втілюються шляхом їх проекції на прикметники *“lurid”*, *“rapid”*, *“garish”*, дієприкметники *“grouped”* та дієприкметникові звороти *“heightened from life”*, *“paralyzed by fact”*. Розташування останніх у постпозиції щодо іменника сприяє висуненню значення штучності віршів, що так само, як і моментальні фото, неякісні і є лише поганою копією реальності.

Текстам сучасної американської поезії притаманна поступова заміна шаблонного, "монотонного" синтаксису на пластичний і рухомий, який наочно відображає ритм сучасності (J. F. Butterick). Це досягається флуктуаціями, випадковими коливаннями синтаксичних параметрів структурної повноти, домірності та сполучуваності елементів синтаксичних конструкцій, спричинених трансформаціями образ-схем, які становлять їх передконцептуальне підґрунтя.

Флуктуації структурної повноти пов'язані зі зміною кількості елементів синтаксичних конструкцій. Збільшення або зменшення складників позначувального зумовлене трансформацією образ-схеми ЧАСТИНА – ЦІЛЕ, згідно з

якою кожний із членів простого поширеного речення або частина складного речення вважається ЧАСТИНОЮ ЦЛОГО. Ці частини осмислюються нами в термінах образ-схеми ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ. Так, присудок простого речення або головна частина складного речення співвідносяться з ЦЕНТРОМ, від якого залежить ПЕРИФЕРІЯ конструкції, тобто другорядні члени або підрядні речення. Синтаксичні конструкції, пов'язані з трансформацією таких схем, поділяються на *прості, спрощені, ускладнені й складні*. Так, зокрема, ускладненим конструкціям в американських віршованих текстах властива втрата зв'язку з головними реченнями, зумовлена трансформацією образ-схеми ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ. Наприклад, в уривку поетичного тексту Р. Левінзона "Against the Silences to Come" – "Щоб не настала тиша": "*Here, in this room / flooded with morning light, / waiting to hear on the radio news / of the parading Giants, / waiting to hear the squall of the crowds / lining the streets as they pass / in their open cars, arms waving / awkwardly, eyes dancing / over the crowd, eyes meeting & holding / for a moment, the lips / to speak – there, out of that radio / in the kitchen*" (Loewinsohn) відсутність підмета і присудка, які б вказували на суб'єкт та предикат дії, спричиняє порушення ЦЕНТРУ образ-схеми. Таке опущення покликане перенести акцент із суб'єкта та його дії на супровідні обставини. Нагромадження дієприкметникових зворотів створює ефект багатоголосного гамору.

Флуктуації домірності можуть відбуватися в напрямку надлишковості позначувальних (У. Еко) або її раптового порушення і притаманні *симетричним* і *асиметричним* конструкціям, пов'язаним з образ-схемою повторення. Так, наприклад, у симетричній конструкції "*to die is to die is to die*" (Bukowski) повторення інфінітивної форми дієслова "*to die*" створює надлишковість позначувальних, яка примушує читача замислитися над значенням фрази: а що саме означає "померти"? Раптова трансформація образ-схеми повторення викликає появу асиметричних конструкцій. Ними вважаємо конструкції, у яких повторювані елементи слугують фоном для висунення неповторюваних елементів речення (І. Р. Гальперін), напр., "*SOLD OUT, SOLD OUT, SOLD OUT again, / by god, by somebody and something, / by rockets and generals and / leaders, by poets, doctors, comedians, / by manufacturers of soup / and biscuits, Janus-faced hucksters / of their own indexterity; ... / has this happened before? is history / a circle that catches itself by the tail*" (Bukowski). У наведеному уривку повтор дієприкметника та прийменникових словосполучень задає синтаксичну модель, внаслідок раптового переривання якої риторичними питаннями "*has this happened before?*", "*is history a circle that catches itself by the tail?*" створюється ефект ошуканого очікування. Така флуктуація унаочнює глибинний смисл поетичного тексту у вигляді архетипної образ-схеми коло. Її концептуальні імплікації – *безкінечність, циклічність* – актуалізуються повторами і лексико-семантичним наповненням слів "*before*", "*circle*" та словосполученням "*catches itself by the*

tail". У контексті вірша завдяки цим концептуальним імплікаціям осмислюється циклічність історії, а символ уробороса – змії, що пожирає власний хвіст, – уособлює людей, приречених існувати в полоні власних помилок.

Флуктуації синтаксичної сполучуваності як відповідності форм залежних елементів формам підпорядкованих елементів (І. В. Арнольд) викликають появу **аграматичних** конструкцій. У текстах сучасної американської поезії **граматично правильні** конструкції стають тлом для здійснення всілякого роду синтаксичних викривлень та експериментів, пов'язаних із порушенням узгодження в роді, числі, особі або часі (Ж. Дюбуа). Такі різновиди флуктуацій виникають унаслідок трансформацій образ-схем узгодження та зв'язок. Так, наприклад, у реченні "*when she hear something / it will burn her ear*" (Clifton) форма присудка "*hear*", вираженого дієсловом теперішнього часу множини, граматично не узгоджується з підметом "*she*", вираженим займенником третьої особи однини. Таке відхилення від правил граматичної сполучуваності створює ефект імітації розмовного мовлення з властивою йому спонтанністю й динамізмом.

Виявлення особливостей мікросинтаксису стало підґрунтям для дослідження макросинтаксичної організації сучасних американських поетичних текстів.

Розділ 3. "Макросинтаксис текстів сучасної американської поезії".

Основним *позамовним чинником*, який впливає на макросинтаксичну організацію текстів сучасної американської поезії, є культурно-історична епоха модерну й постмодерну з притаманними їй стилями поетичного мислення. Характерною рисою сучасного поетичного мислення є його *бінарність*: наявність двох протилежних стилів мислення, які співіснують на основі принципу доповнюваності, сумісності (Н. Бор, В. К. Гейзенберг). Лінійне, послідовне мислення та нелінійне, хаотичне – це два можливі шляхи концептуалізації (осмислення) дійсності митцями. Для позначення цих типів мислення ми послуговуємося поняттями **конвергентності** та **дивергентності** (J. P. Guilford). Для конвергентного мислення властива послідовна, лінійна організація інформації з експліцитним її вираженням в одиницях різних рівнів поетичного тексту. Дивергентне мислення є неоднозначним, творчим, пов'язаним з інтуїтивним, несвідомим передзнанням людини, що не завжди вербально втілюється в словесній тканині вірша (R. Tsur).

Повторюваність у поетичних текстах різних видів флуктуацій приводить до виникнення того чи іншого типу семантико-синтаксичних відношень між його одиницями, тобто **атрактора** (лат. *attractio* – притягування) (І. О. Герман) синтаксичного простору. Тип атрактора вважаємо *мовним чинником*, що впливає на будову синтаксичного простору поетичного тексту, іншими словами, визначає спосіб його організації. Аналіз віршованого мовлення дозволив установити два типи синтаксичних структур-атракторів текстів сучасної американської поезії. Поширений у ХХ столітті музично-поетичний синтез дозволяє охарактеризувати їх за допомогою музикознавчої термінології, зокрема *синтаксична структура*

legato (італ. *legato* – пов'язувати) і *синтаксична структура стакато* (італ. *staccare* – відривати) (D. Perkins). Перша структурна модель характеризується зв'язністю й компактністю впорядкування синтаксичних конструкцій, поєднаних сполучниками, сполучними словами, співвідносними вказівними займенниками, прийомами паралелізму. Друга імплікує ідею фрагментарності та відокремленості одиниць синтаксичного простору поетичного тексту завдяки приховуванню маркерів зв'язку.

Текстам сучасної американської поезії властиві три способи синтаксичної організації – лінійний, рамковий та просторовий. **Лінійний спосіб** синтаксичної організації притаманний модерністським поетичним текстам, у яких він об'єктивує конвергентний стиль поетичного мислення: зміст розгортається поступово, від рядка до рядка й рухається в напрямку до логічного завершення. Атрактором цього способу є *синтаксична структура legato*. Синтаксичний простір вірша справляє враження структурованої єдності, в якій ускладнені, складні, симетричні та граматично правильні конструкції поєднані за допомогою формальних маркерів зв'язку. Використання гіпотаксису, підрядного зв'язку, зумовлює підпорядкованість одних частин синтаксичних конструкцій іншим (І. Р. Буніятова), а збереження сполучників і сполучних слів сприяє експліцитному вираженню різних семантико-синтаксичних відношень (причиново-наслідкових, умовних, допустових тощо). Таке явище спостерігаємо, наприклад, в уривку поетичного тексту А. Макліша "The Happy Marriage" – "Щасливий шлюб", який побудований на основі двох складносурядних речень з підрядністю: "*Man is immortal, / for his flesh is earth, / And save he lives forever – why, he dies: / Woman is mortal, for her flesh will rise / In each new generation of her birth. / She is the tree; we are the feverish / Vain leaves that gild her summer with our own, / And fall and rot when summer's overblown, / And wish eternity and have – our wish*" (MacLeish). У цьому уривку семантико-синтаксичні відношення експліцитно виражені за допомогою сполучників та граматично правильних конструкцій. Частини речень, побудовані на синтаксичному паралелізмі ("*Man is immortal, for his flesh is earth*", "*Woman is mortal, for her flesh will rise*"), та однорідні присудки, поєднані один з одним на основі полісиндетону ("*we are the feverish / Vain leaves... / And fall and rot... / And wish eternity and have – our wish*"), зумовлюють симетричність конструкцій. Унаслідок взаємодії указаних синтаксичних конструкцій та засобів зв'язку поетичний текст справляє враження логічно побудованої структури.

Специфіка дивергентного стилю поетичного мислення з властивою йому фрагментарністю втілюється в **рамковому способі** синтаксичної організації, який переважно простежується в американських поетичних текстах постмодерної доби. Формальна невираженість елементів синтаксичного ланцюжка зумовлює спрощення конструкцій, а порушення граматичної правильності – домінування еліптичних та номінативних речень із рисами розмовного мовлення. До останніх

залучаємо зміну нормативного порядку слів, редукцію сполучників і сполучних слів. Зняття цих обмежень надає можливість авторам втілити ключовий принцип сучасного мистецтва – неможливість осягнення відношень між подіями навколишнього світу (В. І. Ярошевець). Структурна обірваність, спрямованість не на зміст, а на форму дозволяє визначити атрактором цього типу поетичних текстів *синтаксичну структуру стакато*. Прикладом може слугувати вірш американської постмодерної поетеси Д. Левертов "The Ache of Marriage" – "Біль шлюбу". У ньому синтаксичні зв'язки є здебільшого імпліцитно вираженими. Вживання еліптичних речень, не поєднаних між собою формальними маркерами зв'язку ("*It is leviathan and we / in its belly*", "*two by two in the ark of / the ache of it*"), ускладнює визначення типу семантичних відношень. Синтаксична амбівалентність поетичного твору підсилюється використанням синтаксичного переносу між попередньою ("*some joy / not to be known outside it*") та наступною строфою ("*two by two in the ark of it*"), відступів між усіма строфами поетичного тексту. Сукупність рваних конструкцій, не поєднаних синтаксичними зв'язками, іконічно втілює ідею спустошеності й прірви між героїнею та її коханим.

Просторовий спосіб синтаксичної організації притаманний поетичним текстам, у яких синтаксичні засоби взаємодіють із графічними (рядки, строфи, пунктуація, пробіли, відступи). Це спричиняє формування певного візуального простору, який імітує форму об'єктів або траєкторію їх руху (М. Вауер). Залежно від художнього завдання, розв'язуваного в певному поетичному творі, атрактором цього типу текстів можуть виступати і синтаксична структура легато, і стакато. Поетичні тексти з просторовим способом синтаксичної організації водночас характерні для американської модерної і постмодерної поезії. Пояснимо специфіку просторового способу синтаксичної організації на прикладі уривка вірша Л. Ферлінгетті "Constantly risking absurdity" – "Під постійним ризиком глузу":

Constantly risking absurdity
and death
whenever he performs
above the heads
of his audience
the poet like an acrobat
climbs on rime
to a high wire of his own making
and balancing on eyebeams
above a sea of faces
paces his way
to the other side of day (Ferlinghetti)

Синтаксичний простір вірша утворений складним реченням, до якого входять головна частина "*the poet like an acrobat / climbs on rime / to a high wire of*

his own making / and ... paces his way / to the other side of day", ускладнена двома дієприкметниковими зворотами "Constantly risking absurdity / and death, *"balancing on eyebeams / above a sea of faces"*, і підрядне допустове "*whenever he performs / above the heads / of his audience*". Аналіз семантики номінативних одиниць "poet", "audience", "rime" дозволяє виявити як ключовий концепт ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ, що осмислюється через образ-схему РУХ УГОРУ ("*above*", "*climbs*"), концептуальними ознаками якої є *просування в просторі, зрушення, балансування*. Шляхом проекції ознак образ-схеми РУХ УГОРУ, що становить царину джерела, на концепт царини мети ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ, отримуємо метафоричну концептуальну схему ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ – ЦЕ РУХ УГОРУ. Подальший аналіз дозволяє конкретизувати цю концептуальну схему, яка набуває вигляду: ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ – ЦЕ ТРИВАЛИЙ ("*paces his way*") РИЗИКОВАНИЙ ("*risk*", "*death*") РУХ УГОРУ. Ця поетична метафора активується не лише лексичними засобами, але й конструкціями просторового синтаксису. Складна синтаксична конструкція іконічно передає ідею *протяжності*, а розпорошені рядки та синтаксичні переноси візуально створюють стакатоподібний ефект, що ніби відтворює траєкторію руху поета.

ВИСНОВКИ

У роботі виявлено когнітивно-семіотичні і синергетичні особливості синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії в аспекті їх мікрота макросинтаксису. Одиницями мікросинтаксису сучасних американських віршованих творів є синтаксичні конструкції, які завдяки своїй когнітивно-семіотичній природі здатні до найменування відношень між об'єктами, явищами і подіями навколишнього світу. Поєднуючись одна з одною у поетичному тексті, вони утворюють одиницю макросинтаксису – синтаксичний простір з притаманними йому складністю, цілісністю, нелінійністю, дисипативністю та відкритістю, що забезпечують узгоджену, синергетичну взаємодію синтаксичних одиниць, яка спричиняє сприйняття поетичного тексту як єдиного, цілісного середовища.

Розкриття особливостей мікросинтаксису сучасних американських поетичних текстів здійснено через аналіз когнітивно-семіотичних принципів і механізмів формування синтаксичних конструкцій. Когнітивні обмеження на семіотичну проекцію змісту синтаксичних одиниць у їх форму зумовлені принципами синтаксичної іконічності – послідовністю, відстанню і кількістю. Механізмами формування синтаксичних конструкцій, які забезпечують їх новизну й оригінальність, визначено операції конструктивно-творчого мапування – розширення, компресію і пермутацію. Синтаксичні конструкції, притаманні сучасному американському поетичному мовленню, класифіковані на основі флуктуацій, коливань синтаксичних параметрів структурної повноти (прості,

спрощені, ускладнені, складні конструкції), домірності (симетричні і асиметричні конструкції) та синтаксичної сполучуваності (граматично правильні і аграматичні конструкції), які мотивовані трансформаціями в семантичній структурі синтаксичних одиниць.

Результатом дослідження макросинтаксису текстів сучасної американської поезії стало визначення способів їх синтаксичної організації. Поєднання синтаксичних конструкцій у американських віршованих творах зумовлене двома чинниками – позамовним і мовним. Позамовним чинником впливу є культурно-історична епоха модерну й постмодерну, якій властиві конвергентне, послідовне та дивергентне, фрагментарне поетичне мислення. У ролі мовного чинника виступає повторюваний тип семантико-синтаксичних відношень, атрактор, що виникає внаслідок домінування в поетичному тексті певних видів синтаксичних конструкцій і зв'язків між ними. У текстах сучасної американської виявлено три способи синтаксичної організації – лінійний, рамковий і просторовий. З'ясовано, що лінійний спосіб з притаманною йому послідовністю й упорядкованістю поєднання синтаксичних конструкцій переважає в модерністських творах, тоді як рамковий характерний для постмодерної доби, твори якої вирізняються своєю обірваністю й хаотичністю. Просторовий спосіб, основу якого становить взаємодія синтаксичних і графічних засобів, що зумовлює появу певної графічної форми вірша, простежується в поетичних текстах модерного й постмодерного періоду. Встановлені особливості синтаксичної організації віршованих текстів свідчать про поступовий перехід американської поезії від традицій до новаторства й експериментаторства.

Перспективним убачається дослідження синтаксичної організації поетичних творів інших часових періодів і літературно-стильових напрямів американської поезії та їх зіставлення з сучасною поезією інших англomовних країн. Подальшому розробленню підлягає питання синтаксичної самоорганізації поетичного тексту, що здійснюється шляхом заміни одного типу синтаксичної організації на інший у віршах великого обсягу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стрільчук А. В. Синтаксичні засоби вираження іконічності (на матеріалі текстів сучасної американської поезії) / А. В. Стрільчук // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Вип. 10. – К.: Вид-во "Логос", 2006. – С. 346–354.

2. Стрільчук А. В. Синтаксична організація поетичного тексту: когнітивно-семіотичний аспект (на матеріалі американської поезії ХХ століття) / А. В. Стрільчук // "Наукові записки" Вінницького державного педагогічного

університету ім. М. Коцюбинського: зб. наук. праць. Серія "Філологія". – Вип. 9. – Вінниця: ТОВ "Ландо ЛТД", 2007. – С. 129–134.

3. Стрільчук А. В. Когнітивно-семіотичні принципи синтаксичної організації поетичного тексту / А. В. Стрільчук // Науковий вісник Херсонського державного університету: зб. наук. праць. Серія "Лінгвістика". – Вип. V. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2007. – С. 369–373.

4. Стрільчук А. В. Лінгвостилістичні та когнітивно-семіотичні механізми синтаксичної самоорганізації текстів сучасної американської поезії / А. В. Стрільчук // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць Київського національного лінгвістичного університету. – Вип. 19. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. – С. 186–194.

5. Стрільчук А. В. Особливості синтаксичної організації текстів американської поезії постмодернізму / А. В. Стрільчук // Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі: тези доповідей та повідомлень наук. конф. викладачів та студентів інституту іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, 4–5 квітня 2006 р. – Вінниця: Вид-во ВДПУ, 2006. – С. 18–19.

6. Стрільчук А. В. Просторовий синтаксис у американських поетичних текстах: креативний механізм нових значень / А. В. Стрільчук // Мови у відкритому суспільстві: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 13–14 жовтня 2006 р. – Чернігів: ВіТ-сервіс, 2006. – С. 59–61.

7. Стрільчук А. В. Основні тенденції та зміни у синтаксичній організації поетичних текстів американського модернізму / А. В. Стрільчук // Лінгво-методичні аспекти вивчення іноземної мови у навчальних закладах: матеріали Всеукр. наук.-теор. конф., 31 березня 2007 р. – Вінниця: Вид-во ВДПУ, 2007. – С. 37–38.

8. Стрільчук А. В. Граматична та концептуальна інтеграції як когнітивні механізми реконструкції синтаксичного простору американського поетичного тексту / А. В. Стрільчук // Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві: матеріали студентської наук.-практ. конф., 4–6 квітня 2007 р. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. – С. 275–279.

9. Стрельчук А. В. К проблеме построения комплексной модели синтаксического кода поэтического текста / А. В. Стрельчук // *Ars Grammatica*. Грамматические исследования: материалы докл. 3-ей Междунар. науч. конф., 5–6 декабря 2007 г. – Минск: МГЛУ, 2007. – С. 233–236.

10. Стрільчук А. В. Синтагматична комбінація як когнітивно-семіотична операція синтаксичної організації поетичного тексту (на матеріалі сучасної американської поезії) / А. В. Стрільчук // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур: матеріали VI міжвуз.

конф. молодих учених, 28–29 січня 2008 р. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – Т. 2. – С. 91–94.

11. Стрільчук А. В. Параметри організації синтаксичного простору поетичного тексту: синергетичний аспект / А. В. Стрільчук // Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти: матеріали Всеукр. наук.-теор. конф., 5 квітня 2008 р. – Вінниця: Вид-во ВДПУ, 2008. – С. 58–60.

12. Стрельчук А. В. Синтаксическая конструкция поэтического текста: когнитивно-семиотический аспект (на материале современной американской поэзии) / А. В. Стрельчук // Язык и дискурс в статике и динамике: тезисы докл. Междунар. науч. конф., 14–15 ноября 2008 г. – Минск: МГЛУ, 2008. – С. 206–207.

АНОТАЦІЯ

Стрільчук А. В. Синтаксична організація текстів сучасної американської поезії: когнітивно-семіотичний та синергетичний аспекти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2009.

Дисертація присвячена виявленню особливостей синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії на основі теоретико-методологічного апарату когнітивної семіотики і синергетики. У роботі розкрито когнітивно-семіотичну природу синтаксичних конструкцій як одиниць мікросинтаксису поетичних текстів; побудовано модель синтаксичного простору як макросинтаксичної системи вірша; з'ясовано його синергетичні властивості – складність, цілісність, нелінійність, дисипативність та відкритість.

Семіотичним принципом, який накладає когнітивні обмеження на формування синтаксичних конструкцій сучасних американських поетичних текстів, виступає іконічність. Оригінальність і новизна форми одиниць поетичного синтаксису забезпечуються конструктивно-творчим мапуванням завдяки операціям розширення, компресії та/або пермутації. Образно-схематична побудова синтаксичних конструкцій, властивих сучасному американському поетичному мовленню, розкриває його специфіку. На характер поєднання синтаксичних конструкцій у поетичних текстах американського модерну й постмодерну (лінійний, рамковий або просторовий) впливають повторюваність типу семантико-синтаксичних відношень та стиль поетичного мислення загалом.

Ключові слова: синтаксична конструкція, синтаксичний простір, іконічність, конструктивно-творче мапування, спосіб синтаксичної організації, сучасна американська поезія.

АННОТАЦИЯ

Стрельчук А. В. Синтаксическая организация текстов современной американской поэзии: когнитивно-семиотический и синергетический аспекты. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет, Киев, 2009.

Диссертация посвящена выявлению когнитивно-семиотических и синергетических особенностей синтаксической организации текстов современной американской поэзии. В работе выделена и описана единица микросинтаксиса стиха. В роли такой единицы выступает синтаксическая конструкция – двухстороннее когнитивно-семиотическое образование, состоящее из означающего (синтаксическая форма) и означаемого (значение). Исходя из экспериенциалистского понимания, значение конструкции имеет предконцептуальное основание, смысл, и концептуальную структуру, содержание. Форматом репрезентации смысла являются пространственные и архетипные образ-схемы. Содержание представлено пропозицией, мыслительной структурой ситуации, отображающей связи событий окружающего мира, творчески переосмысленные авторами поэтических текстов.

Совокупность взаимодействующих и взаимообусловленных синтаксических единиц, объединённых структурными связями и семантическими отношениями, образует синергетически-семиотическую систему синтаксического пространства стиха. Внутрисистемными характеристиками последнего признаны сложность, целостность, нелинейность, диссипативность. Сложность проявляется во взаимозависимости конструкций поэтического текста, объединённых синтагматическими, парадигматическими и иерархическими отношениями. Целостность – это новая, эмерджентная характеристика, обусловленная когезией и когерентностью конструкций стиха. Нелинейность характерна для стихотворений с ярко выраженной графической осью, способствующей зрительному восприятию синтаксических единиц. Диссипативность – это "чувствительность" синтаксического пространства поэтического текста к флуктуациям, изменениям синтаксических параметров конструкций. Внешнесистемной характеристикой является открытость, способность синтаксического пространства стиха к взаимодействию с внешней средой, в роли которой выступает читатель и окружающая его социально-культурная действительность. Отличия в тезаурусах читателей вызывают множественность интерпретаций. Она может проявляться во фрактальности смысла, ведущей к самоподобным прочтениям вследствие активации общих для человечества образ-схем, или порождать бифуркации, смысловую неоднозначность, связанную с трансформациями образ-схем.

Когнитивные ограничения на формирование синтаксических конструкций опеределаются принципами иконической последовательности, расстояния и количества. Они представлены конвенциональными концептуальными грамматическими метафорами, с помощью которых мы понимаем конструкции языка. Механизмом образования синтаксических единиц выступает конструктивно-творческое картирование, реализующееся посредством когнитивно-семиотических операций расширения, компрессии и пермутации. Данные операции вербализуют фрагменты американской образной картины мира, делая их более заметными и ощутимыми для читателей. Выявление принципов и механизмов формирования синтаксических единиц позволило определить конструкции, характерные для современной американской поэтической речи. Они классифицированы на основе флуктуаций, колебаний синтаксических параметров структурной полноты, соразмерности и синтаксической сочетаемости элементов. Изменения данных параметров мотивированы трансформациями образ-схем, составляющих предконцептуальное основание синтаксических единиц.

Макросинтаксис текстов современной американской поэзии представлен в работе способами синтаксической организации. Внеязыковым фактором, влияющим на способ организации американских поэтических текстов, является культурно-историческая эпоха модерна и постмодерна с присущими ей стилями конвергентного и дивергентного поэтического мышления. Языковым фактором выступает аттрактор как тип семантико-синтаксических отношений, повторяющийся в поэтическом тексте. Текстам современной американской поэзии присущи три способа синтаксической организации – линейный, рамочный и пространственный. Линейный способ объективирует конвергентный стиль мышления и представлен сложными, усложнёнными, симметричными и грамматически правильными конструкциями. Его аттрактором является синтаксическая структура легато, обуславливающая связность и упорядоченность поэтического текста за счёт присутствия маркеров связи. Для рамочного способа характерны простые, упрощённые, асимметричные и аграмматические конструкции. Вследствие доминирования синтаксической структуры стаккато с присущей ей фрагментарностью и обособленностью связи между такими конструкциями, как правило, эксплицитно не выражены. В пространственном способе синтаксической организации используются графические средства, создающие визуальное пространство, имитирующее форму объектов или их движение. Исходя из художественного задания, аттрактором этого типа текстов может выступать синтаксическая структура и легато, и стаккато.

Использование теоретико-методологического аппарата когнитивной лингвистики, когнитивной поэтики и когнитивной семиотики позволило раскрыть специфику объективации связей и отношений экстралингвистической действительности синтаксическими конструкциями стиха, а адаптация научной

базы синергетики для изучения синтаксического пространства поэтического текста способствовала выявлению синтаксических особенностей литературно-стилевых направлений американского модернизма и постмодернизма.

Ключевые слова: синтаксическая конструкция, синтаксическое пространство, иконичность, конструктивно-творческое картирование, способ синтаксической организации, современная американская поэзия.

RESUME

Strilchuk A. V. Syntactic Organization of Contemporary American Poetry: Cognitive, Semiotic and Synergetic Aspects. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2009.

This research focuses on the peculiarities of syntactic organization of contemporary American poetry within the theoretical framework of cognitive semiotics and synergetics. The paper elucidates cognitive and semiotic properties of syntactic constructions viewed as microsyntactic units of a poetic text, outlines a model of syntactic space as a macrosyntactic system of a poem, revealing its synergetic characteristics such as complexity, integrity, non-linearity, dissipativity and openness.

Iconicity is regarded as a semiotic principle which imposes cognitive constraints on the formation of syntactic constructions in modern American poetic texts. Originality and novelty of the form of poetic syntactic units are achieved by constructive and creative mapping due to such operations as extension, compression and/or permutation. The specificity of modern American poetic speech has been revealed through image-schema patterns of its typical syntactic constructions. The type of connection between syntactic constructions in modernist and postmodernist American poetry (linear, framing or spacial) is influenced by a recurring type of semantic and syntactic relations, as well as the style of poetic thinking in general.

Key words: syntactic construction, syntactic space, iconicity, constructive and creative mapping, a way of syntactic organization, modern American poetry.

Підписано до друку 12.02.2009 р. Формат 60×90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 373.

ВАТ «Вінницька обласна друкарня»
Реєстр. свідоцтво ДК № 173 від 12.09.2000 р.
21050, м. Вінниця, вул. Київська, 14
Тел./факс: (0432) 67-10-53
E-mail: VOD2000@list.ru

